

شعر النقلب وادبیات پیدار

مجموعه نوالی
بهاء الدین اسکندری

مرکز بین المللی
ترجمه و نشر المصطفی

- سرشناسه: فولادی، محمد، ۱۳۴۸ -
عنوان و نام پدیدآور: شعر انقلاب و ادبیات پایداری/
محمد فولادی، بهاء‌الدین اسکندری.
مبانیات نشر: قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۵.
شخصیات ظاهری: ۴۱۶ ص.
تاریخ: ۱۳۱-۶-۲۲۹-۶۰۰-۹۷۸-۶
وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا
موضوع: شعر فارسی -- قرن ۱۴ -- مجموعه‌ها
موضوع:
Persian poetry -- 20th century -- Collections
موضوع: شاعران ایرانی -- قرن ۱۴ -- سرگذشتنامه
موضوع:
Poets, Persian -- 20th century -- Biography
شناسه افزوده: اسکندری، بهاء‌الدین، ۱۳۴۰ -
شناسه افزوده: جامعة المصطفی ﷺ العالمية.
مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
شناسه افزوده: Almustafa International University, Almustafa International
Translation and Publication Center.
رده بندی کنگره: ۱۳۹۵ ش ۷/ف ۹/پ ۴۱۹۰ PIR
رده بندی دیویی: ۸۱۶/۳۰۸
شماره کتابشناسی ملی: ۴۵۲۹۲۴۷

شراکت‌آباد و ادبیات پایداری

مؤلفان: محمد فولادی، بهاء‌الدین اسکندری

چاپ اول: ۱۳۹۵ ش / ۱۴۳۸ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ع)

• چاپ: نارنجستان • قیمت: ۱۹۰۰۰۰ ریال • شمارگان: ۳۰۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش:

- ایران، قم، خیابان معام غربی (ح - ۱)، نبش کوچه ۱۸
تلفن: ۰۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴
- ایران، قم، بلوار محمداعین، سده ۱۰، الارب
تلفن: ۰۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴
- ایران، قم، ساختمان ناشران، طبقه سوم، رکی ۳۰۶
تلفن: ۰۲۵ ۳۷۸۴۲۴۰۲

 <http://buy-pub.miu.ac.ir/>

 <http://pub.miu.ac.ir>

 https://telegram.me/pub_almostafa

 miup@pub.miu.ac.ir

با سپاس از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رسانند.

- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی
- صفحه‌آرا: محسن خلیلیان

- مدیر انتشارات: مرتضی محمدعلی نژاد شانی
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: محمدباقر شکری

سخن ناشر

تحولات اجتماعی و مقتضیات نوپدید دانش‌ها و پدیدآمدن دانش‌های نو، نیازهایی را به وجود آورده که پاسخ‌گویی به آن، ایجاد رشته‌های تحصیلی جدید و تربیت افراد متخصص را ضروری می‌نماید. ازاین‌رو کتاب‌های آموزشی نیز باید با توجه به این دگرگونی‌ها تألیف شود.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی اقتضا دارد که دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم با ایجاد رشته‌ای تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌های دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند گاه در پرداختن به مباحث بسیار تدریجی و متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه‌چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

از طرفی بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه نشاط علمی مراکز آموزشی را در پی دارد.

در این بستر، حوزه‌های علوم دینی به برکت انقلاب شکوهمند اسلامی، سالیانی است که در اندیشه اصلاح ساختار آموزشی و بازنگری متون درسی‌اند. «جامعة المصطفیٰ ﷺ العالمية» به عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است. مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ با قدردانی و سپاس از اساتید ارجمند آیاتان دکتر محمد فولادی و دکتر بهاء‌الدین اسکندری مؤلفین کتاب شعر انقلاب و ادبیات پایداری تمام عزیزانی که در تولید این اثر همیاری و همفکری داشته‌اند، آن را به جوانان سرهنگ و اندیشه ناب اسلامی تقدیم می‌کند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ

مقدمه پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

﴿بِنِ وَالْقَلَمِ وَمَا يَنْظُرُ﴾

قرآن، به قلم و آنچه از آن تراوش نماید، سوگند یاد کرده و علم را به ذات خود شرافتمند و فخیم دانست و از باب تا محراب، کائنات را سراسر، میدان حضور علم و عالم و معلوم خوانده است. از این رو حقیقت‌مداری اصیل‌ترین و زیباترین راز هستی و حقیقت‌طلبی، ماندگارترین و برترین گرایش آدمی است. داستان پر رمز و راز حقیقت‌جویی بشر، سرشار از تکاپوی مجاهدان و عالمانی است که در مصاف بین حق و باطل، سر بلند از شرافت ذاتی حق را نمایان ساخته‌اند.

علم برخاسته از سیرت پاک و عقل سلیم، در پرتو انوار آسمانی وحی، هم کمال انسانی، عظمت روحی و تعالی معنوی به انسان بخشیده، فکر، اندیشه و خیال او را به پرواز درمی‌آورد و هم سعادت جامعه را تأمین کرده و سطح آن را به جامعه‌ای نمونه و پیشرو ارتقا می‌بخشد.

انقلاب سراسر نور اسلامی ایران اعتلای کلمه الله و برپایی تمدن جهانی اسلام را فراروی بشر قرار داده و فروپاشی و افول تمدن‌های پوشالی مادی را نوید داده است و با اندیشه فقاهتی در اداره حکومت و نظریه مرفعی «ولایت

فقیه»، طرازی از مسئولیت‌ها و مأموریت‌های حوزه‌های علمیه و روحانیت را عرضه کرد که امید و نشاط را برای تمام آزادی‌خواهان و حق‌طلبان سراسر جهان به ارمغان آورده است. در این راستا، رهبر فرزانه انقلاب (مدظله)، بر حرکت فراگیر و بسیج همه توانمندی‌ها و اراده‌ها جهت تحقق جنبش نرم‌افزاری و نهضت تولید علم و تحول در علوم انسانی و نیز یافتن راه‌های میان‌بر و دانش‌افزا تأکید و زبیده‌اند.

«مجمع المصطفیٰ ﷺ العالمية، نمادی درخشان از این رسالت جهانی و همت بین‌المللی انقلاب اسلامی است که بار مسئولیت تربیت مجتهدان، عالمان، محققان، متخصصان، مدرسان، مبلغان، مترجمان، مربیان و مدیران پارسا، متعهد و زمان‌شناس را بر دوش داشت و با تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی و قرآنی و گسترش مبانی و معارف اسلامی، به نشر و ترویج اسلام ناب محمدی ﷺ و معارف بلند و تابناک مکتب اهل بیت همت می‌گمارد.

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفیٰ ﷺ نیز که مهم‌ترین و گسترده‌ترین مجموعه پژوهشی المصطفیٰ ﷺ است، بومی‌سازی و بازتولید اندیشه دینی معاصر متناسب با نیازها و اقتضائات عرصه بین‌الملل، تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی، گشودن افق‌های نوین فکری و معرفتی در دنیای معاصر، پاسخ‌گویی به مسائل و شبهات فکری و معرفتی مخاطبان و تأمین و تدوین متون و منابع درسی و کمک‌درسی، به‌ویژه با رویکرد اسلامی‌سازی علوم و پشتیبانی علمی از فعالیت‌های سازمانی المصطفیٰ ﷺ را از جمله مأموریت‌ها و رسالت‌های خود می‌داند.

اثر علمی پیش روی نیز که به همت مؤلفین محترم، آقایان دکتر محمد فولادی و دکتر بهاء‌الدین اسکندری، برای دوره کارشناسی رشته زبان و ادبیات فارسی به عنوان متن آموزشی تهیه و تدوین شده است، در چارچوب اهداف

جامعه المصطفی ﷺ، مبتنی بر نیازهای بین‌المللی صورت پذیرفته و در اختیار خوانندگان محترم قرار گرفته است.

در پایان ضمن ارج نهادن به تلاش‌های خالصانه مؤلف محترم، از دست‌اندرکاران محترم آماده‌سازی و انتشار این اثر ارزشمند، به‌ویژه همکاران محترم انتشارات المصطفی ﷺ و همه عزیزانی که در تدوین و نشر آن نقش داشته‌اند، قدردانی و سپاس به عمل می‌آید.

با احترام

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

www.ketab.ir

فهرست

۱۷	پیش‌گفتار
۱۹	مقدمه
۲۳	درس ۱
۲۳	تاریخچه شعر مقاومت و پایداری
۲۶	انقلاب مشروطه و عصر بیداری
۳۰	۱. شعر مشروطه و دوره بیداری
۳۲	۲. ویژگی‌های کلی شعر دوره مشروطه
۳۵	۳. نثر دوره مشروطه (دوره بیداری)
۳۶	پایان حکومت قاجاریه و آغاز حکومت پهلوی
۳۷	۱. ۱۲۹۹ ش - ۱۳۲۰ ش
۳۹	۲. ۱۳۲۰ ش - ۱۳۳۲ ش
۴۰	۳. ۱۳۳۲ ش - ۱۳۴۲ ش
۴۰	۴. ۱۳۴۲ ش - ۱۳۵۷ ش
۴۵	درس ۲
۴۵	شعر انقلاب اسلامی (پیش از پیروزی و سال‌های نخستین پس از پیروزی)
۴۶	۱. گرایش‌ها و شاخه‌های شعر انقلاب و دفاع مقدس
۴۸	۲. بارزترین ویژگی‌های سروده‌های این دوره

۵۲.....	۳. نمونه‌هایی از شعر انقلاب.....
۵۲.....	الف) شعرهایی که درباره رهبر کبیر انقلاب، امام خمینی سروده شده است.....
۵۲.....	یکم. سروده‌هایی درباره حضور امام در وطن و ستایش امام علیه السلام
۶۷.....	دوم. سوگ سروده‌هایی در باره امام خمینی علیه السلام
۷۶.....	ب) موضوع‌های دیگر درباره انقلاب و شهیدان.....
۸۵.....	درس ۳.....
۸۵.....	تاریخچه دفاع مقدس و ویژگی‌های شعر دفاع مقدس.....
۹۰.....	اهداف: رژیم عراق از تجاوز به ایران.....
۹۱.....	نوع قرارداد ۱۹۷۵.....
۹۱.....	۱. آغاز تهاوش بهاری به ایران.....
۹۲.....	۲. مواضع کثرت‌ها: از فتح خرمشهر.....
۹۳.....	۳. واکنش دشمن در برابر تهاوش دفاعی ایران و اقدامات سازمان ملل.....
۹۵.....	۴. ادله ایران برای پذیرش قطعنامه ۵۹۸.....
۹۶.....	دفاع مقدس و بازتاب آن در شعر شاعران انقلاب.....
۹۷.....	ویژگی‌های نخستین سروده‌های دفاع مقدس.....
۱۰۳.....	درس ۴.....
۱۰۳.....	قالب، سبک، زبان و ویژگی‌های معنایی شعر انقلاب و دفاع مقدس.....
۱۰۳.....	۱. قالب‌های شعر انقلاب و دفاع مقدس.....
۱۰۴.....	الف) غزل.....
۱۰۶.....	یکم: غزل نومعتدل.....
۱۱۰.....	دوم: غزل نوافراطی.....
۱۱۴.....	ب) مثنوی.....
۱۱۹.....	ج) رباعی و دوبیتی.....
۱۲۲.....	د) چهارپاره (قالی کهن اما جوان).....
۱۲۳.....	ه) قصیده.....
۱۲۴.....	و) قطعه و تکبیت.....
۱۲۵.....	ز) قالب‌های نو (شعر آزاد؛ نیما، سپید، موج نو).....
۱۲۸.....	ح) طرح و ترانک.....

ط) ترانه‌سرایی و زبان شکسته	۱۲۹
۲. برجسته‌ترین ویژگی‌های سبکی شعر پس از انقلاب	۱۲۹
۳. زبان شعر انقلاب و دفاع مقدس	۱۳۰
۴. ویژگی‌های معنایی شعر انقلاب و دفاع مقدس	۱۳۴
درس ۵	۱۳۷
شاعران انقلاب و دفاع مقدس	۱۳۷
۱. سید حسن حسینی	۱۳۷
الف) دیوان‌نامه و محتوا	۱۴۰
ب) حیل	۱۴۳
ج) شکل و قالب	۱۴۴
د) مسأله زبان	۱۴۵
ه) آهنگ و موسیقی	۱۴۶
۲. مهرداد اوستا	۱۴۹
۳. سپیده کاشانی	۱۵۴
درس ۶	۱۵۹
دیگر شاعران انقلاب و دفاع مقدس	۱۵۹
۱. قیصر امین‌پور	۱۵۹
۲. حمید سبزواری	۱۷۱
۳. نصرالله مردانی	۱۷۶
درس ۷	۱۸۱
۴. سلمان هراتی	۱۸۱
الف) دفترهای شعر، و ویژگی‌های شعر سلمان	۱۸۲
ب) عنصر رنگ و تأثیر محیط در شعر سلمان هراتی	۱۸۴
ج) عنوان شناسی کتاب‌ها و اشعار سلمان هراتی	۱۸۶
د) مجموعه‌ها و قالب‌های شعری	۱۸۶
ه) دبررسی عنوان مجموعه اشعار در شعرهای سلمان با رویکرد ادبی	۱۸۷
۵. محمود شاهرخی (جذب) ۱۳۰۶ بم - ۱۳۸۸ تهران	۱۹۰
۶. طاهره صفارزاده	۱۹۳

درس ۸.....	۲۰۱
۷. علی موسوی گرمارودی.....	۲۰۱
فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی.....	۲۰۲
۸. سیدمحمدحسین بهجت تبریزی (شهریار).....	۲۰۷
۹. احمد عزیزی.....	۲۰۹
درس ۹.....	۲۱۳
۱۰. علی معلّم دامغانی.....	۲۱۳
الف) پیچیدگی و درشتی زبان.....	۲۱۶
ب) استفاده از اوزان بلند در مثنوی.....	۲۱۶
ج) به کارگیری تلمعات مهجور تاریخی و گرایش به باستانگرایی (کاربرد باستانی زبان).....	۲۱۷
د) نوآوری در مویقی.....	۲۱۷
ه) استفاده از شگرد سکاکی.....	۲۱۷
و) پرش‌ها و سکنه‌های وزنی.....	۲۱۸
ز) استفاده از شگرد رباعی «قافیه».....	۲۱۹
ح) بهره‌گیری از جملات «معترضه».....	۲۱۹
ط) استفاده از تمثیل.....	۲۱۹
۱۱. مشفق کاشانی.....	۲۲۳
۱۲. محمدعلی بهمنی.....	۲۲۵
درس ۱۰.....	۲۳۱
۱۳. ضیاء الدین ترابی.....	۲۳۱
۱۴. سیمیندخت وحیدی.....	۲۳۴
۱۵. پرویز بیگی حبیب‌آبادی.....	۲۳۶
درس ۱۱.....	۲۴۱
۱۶. محمدرضا عبدالملکیان.....	۲۴۱
۱۷. جواد محدثی.....	۲۴۷
۱۸. یوسفعلی میرشکاک.....	۲۴۹

درس ۱۲.....	۲۵۵
۱۹. عبدالجبار کاکایی.....	۲۵۵
۲۰. محمدعلی مجاهدی.....	۲۵۸
۲۱. کاووس حسن‌لی.....	۲۶۰
درس ۱۳.....	۲۶۳
۲۲. علیرضا قزوه.....	۲۶۳
۲۳. حمیدرضا شکارسری.....	۲۶۶
۲۴. مریم قلاطونی.....	۲۶۸
درس ۱۴.....	۲۷۱
دیگر شعرها و دیگر شاعران انقلاب و دفاع مقدس.....	۲۷۱
درس ۱۵.....	۳۴۵
ادبیات مقاومت جهان.....	۳۴۵
۱. ادبیات مقاومت در خاورمیانه و کشورهای عربی.....	۳۴۷
الف) ادبیات مقاومت فلسطین.....	۳۴۸
یکم: نگاهی گذرا به تاریخ مقاومت فلسطین.....	۳۴۸
دوم: شعر فلسطین و دیگر کشورهای عربی خاورمیانه.....	۳۵۲
سوم: شعر مقاومت فلسطین.....	۳۵۲
چهارم: نمونه اشعار در مقاومت فلسطین.....	۳۵۲
پنجم: فلسطین در ادبیات پارسی‌سرایان.....	۳۶۴
ب) شعر مقاومت در دیگر کشورهای عربی خاورمیانه.....	۳۸۳
درس ۱۶.....	۳۸۷
ادبیات پایداری در افغانستان.....	۳۸۷
۱. جغرافیای شعر مقاومت افغانستان.....	۳۸۸
الف) شعر مقاومت در داخل کشور.....	۳۸۹
ب) شعر مقاومت افغانستان در ایران.....	۳۸۹
۲. نمونه‌هایی از شعر پایداری افغانستان.....	۳۹۵
کتابنامه.....	۴۰۳
نمایه اعلام.....	۴۱۴

پیش‌گفتار

اثر پیش‌رو کوششی است مختصر و نه سزاوار در باب «شعر انقلاب اسلامی، دفاع مقدس و ادبیات پایداری» این واقعه‌پیتی است که ادبیات نیمه قرن اخیر در کشورهای پارسی‌گو - به‌ویژه در ایران و افغانستان - ادبیاتی است در هم تنیده با استقامت‌ها و پایداری‌ها و برخاسته از شرایط خاص سیاسی - اجتماعی. در همین فاصله زمانی است که در ایران تحولی شگرف و حرکتی عظیم به وقوع می‌پیوندد، انقلابی با رنگ و بوی مذهب در قرن گریز از باورهای دینی. به دنبال آن نیز جنگی بر این سرزمین تحمیل می‌گردد و سال‌هایی بلند این مردم را به دفاعی مقدس بر می‌انگیزد. مگر می‌شود ملتی چنین حادثه‌هایی را تجربه کرده‌اند در ادبیات او بازتابی چشم‌نواز و گوش‌نشین نیافته باشد. بخشی عظیم از ادبیات ایران، سال‌ها را ادبیات حماسه و مقاومت مردمی تشکیل می‌دهد که می‌خواهد بایستد و آرمان‌های خویش را فریاد کند و دیگران نمی‌خواهند و نمی‌پسندد. در باب شعر انقلاب و دفاع مقدس و ادبیات پایداری البته کنگره‌های گوناگونی برگزار شده، مقالاتی نگاشته و کتاب‌هایی تألیف گردیده است؛ با این همه جای کتابی آموزشی و مدون همچنان خالی به نظر می‌آید. نویسندگان این اثر کوشیده‌اند این خلأ را، نه آنچنان

که بایسته و در خور، تاحدودی پر نمایند و این میسر نبود جز با بهره‌گیری از پژوهش‌ها و کارهای علمی دیگرانی که در این عرصه گام‌هایی زده‌اند و کوشش‌هایی نموده‌اند. امیدواریم پژوهشگران این عرصه با نگاه ژرف خویش، ما را از دیدگاه‌های صائب خود بهره‌مند فرمایند. فرصتی است تا از همگی عزیزانی که در تهیه این نوشته یاریگر ما بوده‌اند، به‌ویژه مسؤولان محترم مؤسسه زبان و فرهنگ‌شناسی، پژوهشگاه جامعه المصطفی (ع) العالمیه و مسؤولان محترم تدوین متون آموزشی، صمیمانه و از ژرفای قلب سپاس گزاریم و برای آنان از حضور مقدس حضرت حجة‌توفیق روزافزون خواستار شویم.

قم مقدس یازدهم آذر هزار و سیصد و نود و یک هجری شمسی، مطابق با بیستم محرم هزار و چهارصد و سی و چهار هجری قمری و پنجم دسامبر دو هزار و دوازده میلادی.
و سخن پایانی آنکه:

این همه گفتیم لیک اندر بسیج
به عنایات خدا هیچیم هیچ
دکتر محمد فلاحی و دکتر بهاء‌الدین اسکندری
اعضای هیأت علمی دانشگاه قم

مقدمه

پیروزی انقلاب اسلامی ایران سر آغاز تغییری بنیادین در کشور ایران به حساب می‌آید؛ گرچه این انقلاب در بیست و دوم بهمن هزار و سیصد و پنجاه و هفت هجری شمسی، به وقوع پیوسته و به پیروزی نهایی رسید، اما راست آن است که آغاز مبارزات ملت مسلمان و آزاده ایران به سال‌هایی پیش از آن مربوط می‌شود. این ملت بزرگ با رهبری داهیانۀ علمای اسلام و به‌ویژه امام خمینی علیه السلام و با تکیه بر شریعت اسلامی و با مبارزه‌ای طولانی علیه استبداد مطلق و استعمار خارج، توانست به پیروزی برسد. رشادت‌ها، دلیری‌ها و از خود گذشتگی‌های ملت ایران صفحات زرینی را در تاریخ معاصر ایران و کشورهای اسلامی به ثبت رساند و شاعران و ادیبان این سرزمین آزاده و آزاده‌پرور نیز این صحنه‌های حماسی و ایمانی را با زبان فاخر هنر و ادب، تثبیتی هنرمندانه و گوش‌نواز نمودند. متأسفانه چندی از پیروزی انقلاب اسلامی نگذشته بود که جنگی گسترده و طولانی بر کشور تحمیل شد و دفتر حماسه‌ای دیگر در کشور گشوده شد: حماسه دفاع مقدس و پایمردی‌های مردانه ملتی تمامی‌مرد، و این مردانه‌های همیشه تاریخ این بار نیز ایستادند و پیروزی‌های دیگری را تجربه کردند. اما این تمام قصه نیست، که در همین هنگامه جنگ و

باروت و خون و پس از جنگ تحمیلی نیز حوادثی دیگر رخ داد و این همه، تلنگرهای مدام و زخمه‌هایی تمام بود بر تارهای دل ادبیات و شاعرانی متعهد و هنرمند؛ از همین رو است که فراز و نشیب‌های این روزگاران را در لباسی شاعرانه و در دفتر شعر آنان می‌توان نظاره کرد.

در این نوشته بر آنیم تا شعر انقلاب اسلامی، پیش از پیروزی و پس از پیروزی، به‌ویژه شعر دوران دفاع مقدس را بررسی و تحلیل کنیم. این نوشته که در قالب متن آموزشی تهیه شده در ۱۶ درس در باره انقلاب اسلامی و زمینه‌های اسلامی و بهیمنی آن، شعر انقلاب پیش از پیروزی و پس از پیروزی، دوران دفاع مقدس و پس از آن، و نیز ادبیات مقاومت در فلسطین و افغانستان فراهم شده است. در چند درس نخست به پیش زمینه‌ها و ویژگی‌های شعر انقلاب و نیز دفاع مقدس، سبک شعر، قالب‌ها و مضامین مهم آن پرداخته شده و سپس در چند درس مهمترین شاعران انقلاب و دفاع مقدس معرفی و شعر آنان بررسی شده است. از آنجا که ادبیات پایداری در کشور افغانستان و شعر آن دیار نیز با توجه به اوضاع دهه‌های اخیر آن سامان، جایگاهی در خور توجه دارد و نیز به دلیل پایگاه ویژه ادبیات پایداری در کشور مظلوم فلسطین، در چند درس پایانی، ویژگی‌ها و نمونه‌هایی از آن، در شعر فلسطین و افغانستان، بررسی شده است.

در این مقدمه و پیش از ورود به اصل مطلب و پرداختن به شعر انقلاب و دفاع مقدس، یاد کرد چند مطلب بایسته است:

۱. در آغاز کتاب مهمترین مباحث و پیش زمینه‌های تاریخی بیان شده است؛
۲. به دلیل کثرت شاعران، به‌ویژه شاعران جوان، امکان پرداختن به همه آنها نبود و از این روی در بخش زندگی‌نامه شاعران، بیشتر به شاعران پیش‌کسوت و یا شاعران شاخص در زمینه شعر انقلاب و دفاع مقدس توجه شده است؛

۳. با این حال، با بررسی مجموعه شعرهای مرتبط با دفاع مقدس و کنگره‌های شعر، اشعاری را که ارزش ادبی داشته‌اند آورده‌ایم، گرچه شاعر آن چندان معروف نباشد. گاه نیز از شاعرانی نمونه‌هایی آمده است که معرفت توان و جایگاه ادبی آنان است اما با ادبیات انقلاب و پایداری ارتباطی ندارد؛

۴. به دلیل پرهیز از تکرار، ذیل مبحث معرفی شاعران، تنها مواردی از شعر آنها به عنوان نمونه آورده شده است؛ ولی در درس چهاردهم، نمونه‌های دیگری از این شاعران و سایر شاعرانی که سروده‌هایی در خور در باب دفاع مقدس آفریده‌اند و در معرفی شاعران امکان پرداختن به همه آنان نبوده، آورده‌ایم؛

۵. در ترتیب معرفی شاعران، دو معیار سالروز فوت و شاخص بودن در شعر انقلاب و دفاع مقدس مدنظر بود است و از این جهت امکان دارد که شاعران جوان‌تر گاه مقدم شده باشند؛

۶. به دلیل این که شاعران انقلاب و دفاع مقدس عمدتاً مشترک بوده‌اند، در بخش معرفی شاعران هر دو یکجا آمده‌اند؛

۷. در پایان هر درس پرسش‌هایی مطرح شده تا آموخته‌های دانشجویان ارزیابی شود و البته این تمامی پرسش‌های ممکن نیست؛

۸. متأسفانه بر خلاف آنچه انتظار می‌رفت مجموعه شعرهای مرتبط با انقلاب و دفاع مقدس در دهه‌های اخیر آنچنان که تصور می‌شد در دسترس نبود، نه کتابخانه جامعی در این زمینه وجود داشت و نه برخی مجموعه شعرها در کتاب‌فروشی‌ها یافت می‌شد و این از مشکلاتی بود که دسترسی به بهترین اشعار را با مشکل مواجه می‌کرد. در این میان، همکاری کتابخانه ایشار و شهادت دستگیرمان بود و در این فرصت از مسؤولین محترم آن صمیمانه سپاسگزاریم؛

۹. در رسم الخط کتاب، سعی شده بر اساس شیوه نگارش مصوب فرهنگستان عمل شود؛

۱۰. از آنجا که پرداختن به ادبیات دفاع مقدس و پایداری، بدون توجه به کشورهای همسایه و مسلمان ناتمام بود، همچنان که بخش‌هایی را به ادبیات مقاومت در کشورهای خاورمیانه و به‌ویژه فلسطین و نیز افغانستان اختصاص داده‌ایم. اما به دلیل این که برخی مباحث مربوط به افغانستان با درس جدید «ادبیات نیم قرن اخیر کشورهای فارسی زبان»^۱ تداخل پیدا می‌کرد، در اینجا بسیار گذرا - و تنها با رعایت ادبیات مقاومت - به آن پرداخته شد و انشاءالله در آن کتاب، که در دست‌الخط است، به آن خواهیم پرداخت؛

۱۱. در این کتاب سعی شد از دیدگاه‌های صاحب نظران این موضوع استفاده شود و در این میان به‌ویژه باید از کتاب‌های «شعر امروز»، «نقد و تحلیل ادبیات انقلاب اسلامی»، «حماسه‌های همیشه»، «آشنایی با ادبیات مقاومت جهان»، «ترکش کلمات»، «نقد و بررسی ادبیات منظوم دفاع مقدس»، «تاریخ دفاع مقدس»، «از حنجره‌های شرقی»، «مویه‌های پامیر»، «فرهنگ شاعران جنگ و مقاومت»، «جویبار لحظه‌ها (چون سبوی تشنه)» به صورت ویژه نام برد. شایسته از پژوهش‌های خوب در این زمینه‌اند. البته کتاب‌ها و مقاله‌های مفید دیگری نیز هستند که از آنها به شکل مستقیم و غیر مستقیم بهره برده شده و بدانها ارجاع داده و در منابع و مأخذ به آنها اشاره شده است، تا ضمن آشنایی دانش‌پژوهان با این منابع، در پاسخ به پرسش‌های مطرح شده در کتاب و یا از طرف استاد محترم، از آنها بهره‌مند شوند.

۱. این درس در سطح کارشناسی در مؤسسه زبان و فرهنگ وابسته به جامعة المصطفی (ع) العالمية پیش بینی شده است.